

BİR İLETİŞİM FORMU OLAN MÜZİĞİN BATI ORTAÇAĞ'DAKİ GELİŞİMİ

Süreyya ÇAKIR*

Batı'da Antikçağ ile Rönesans arasında yer alan V. ve XV. Yüzyıllar arasındaki dönem genellikle Batı Ortaçağı olarak nitelendirilir.

Roma İmparatorluğu'nun genişleyen sınırları, kuzeyden gelen Cermen saldırıları, iç ve dış dengelerin bozulması, ekonominin gerilemesi, nüfusun azalması, ahlaki çöküş gibi oluşumlar sonucu yeni oluşan durum ve koşullara uyum sağlamakta zorlanan, böyle bir kargaşa ortamında gücünü yitiren İmparatorluk, 4. Yüzyılda Batı Roma ve Doğu Roma (Bizans) olarak ikiye ayrılır. Kargaşa içindeki Roma İmparatorluğu'nun 4. Yüzyılın sonunda Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) olarak ikiye ayrılmasından sonra, başkentini Konstantinopolis olduğu Bizans, varlığını Müslümanlar tarafından ele geçirildiği 1453 yılına kadar sürdürmüşken; Batı Roma kuzeyden gelen Cermen saldırıları sonunda 476'da yağma edilmiştir. İşte yaklaşık bu tarihten başlayarak Batı ve Orta Avrupa'da Rönesans dönemine kadar yaklaşık 1000 yıllık bir süre (500-1500 yılları arasındaki zaman dilimi) bir kopuşu ifade etmek üzere Batı Ortaçağı olarak nitelendirilir. Batı Avrupa'da dili Latince olan Roma merkezli Hristiyan kültür söz konusu iken, Bizans'da dili Yunanca, başkenti İstanbul olan yine Hristiyan bir kültür yaşanmıştır. Roma Katolik Ortaçağı'ndan ayrı olarak, doğu yönelimli bir Bizans Ortaçağı'ndan da söz etmek mümkündür. Aşağı yukarı benzer tarihlerde, bir başka bölgede, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve İspanya'ya dek genişleme gösteren, Aristoteles felsefesinden, Yunan biliminden etkilenen Arap İslam kültürü, her bakımdan Avrupa'dan daha ileri bir

* M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Bilimleri Doktora Öğrencisi

durumda olup, kültürel bir kopuştan ziyade kendi içinde bir süreklilik yaşamıştır. Dolayısıyla, üç ayrı toplumda farklı içeriklerle yaşanmış olan Ortaçağ, üç değişik kültür için başka anlamlar ifade etmektedir.

III.yüzyılın sonunda "temelde bir Akdeniz kavimler topluluğu" olan Roma İmparatorluğu için Akdeniz, "İmparatorluğun siyasal ve ekonomik birliğinin güvencesi" (Pirenne,11) olan, Doğu ile Batı arasındaki ticarete olanak veren bir unsur olarak Doğu ile Batı'yı birarada tutan yaşamsal bir öğedir. Roma İmparatorluğu her ne kadar bir tarım toplumu olsa da, özellikle Akdeniz'in kıyısındaki kentlerle birlikte ticaret de varolmuştur. Akdeniz'in Doğu ile Batı'yı birleştiren köprü olması durumu, V. Yüzyılda kuzeyden gelen Cermenlerin siyasi yapıya egemen olmasıyla fazla bir değişiklik göstermemiştir. Henri Pirenne istilacıların amacının "Roma İmparatorluğu'nu yıkmak değil, onu işgal etmek ve keyfini çıkarmak" (Pirenne,15) olduğunu öne sürer. Böylelikle her ne kadar siyasi yapı değişmiş olsa da, V.Yüzyıldan VIII. Yüzyıla dek ekonomi Roma İmparatorluğu'nun devamı niteliğinde bir durum arzemiş, Akdeniz sayesinde eski imparatorluğun kentlere dayalı ticari varlığı sürmüştür. Her ne kadar ekonominin genelinde bir çöküntü hali egemen olsa da Roma kentleri ve ticaret hemen ortadan kalkmamış, genel bir durgunluğa rağmen Akdeniz boyunca kentler ve ticari yapı epey bir süre daha yaşamını sürdürmüştür. Belli ölçüde ticaretle birlikte Roma İmparatorluğu'nda hakim doku tarıma dayalı olup bu da fazla değişiklik göstermemiştir. Dolayısıyla Akdeniz'in İslam yayılışıyla Avrupa'ya kapatıldığı 9. Yüzyıla dek, tarıma dayalı, fakat kıyılarda kentlerin ve ticaretin de belli bir önem arzettiği Romalı iktisadi ve kültürel doku varlığını sürdürmüştür. Roma ve Cermen halkları arasındaki kültürel kaynaşmayı sağlayan en önemli unsur ise Hristiyanlık olmuştur. "Hristiyanlık, insanlık düşüncesini Ortaçağ Felsefesi'ne doğrudan geçirecek bir dünya görüşü olarak doğmuştur." (Say, 1997, 68) V. yüzyıldaki barbar yayılmaları geleneksel kültür merkezlerinin yapısını etkilemiş, dinsel yaşam manastırlara doğru yer değiştirmiştir.

Yahudi ve Yunan öğelerini yeni bir Tanrı'da birleştiren bir din olarak ortaya çıkan Hristiyanlık, 1000 yıllık ortaçağ boyunca insanların duygu ve düşüncelerini biçimlendiren önemli güç olur. Yahudiliğin tersine, yalnızca belli bir ırka özgü olmayan, geniş yığınlara, halkın alt tabakasına, yoksullara hitabeden, pagan'lıktan daha soyut, evrensel nitelikli olan Hristiyanlık, İmparator Konstantinus'un 4. Yüzyılda resmi din olarak kabul etmesinden sonra hızla yaygınlaşmış, Roma mirası ve Germen halkları arasındaki kültürel kaynaşmayı sağlayan önemli bir kurum olmuştur. "Cermen istilaları ve bu istilaların yol açtığı (İ.S. 378-511 yılları arası) kargaşalar Batı dünyasının Latin kent merkezlerini altüst edince manastırlar, Hristiyan sofuluğunun, eğitimin ve kültürün en hareketli merkezi olmuş", (McNeil, 1994, 273) Roma İmparatorluğu döneminde her psikoposluk bölgesinin yönetim birimi olduğu yapılanma varlığını 9. Yüzyıla dek sürdürmüştür.

İlk Hristiyanlar Romalı müziğini, çalgın halk ezgi ve çalgılarını eğlen- ce yönelimli, içlerindeki saflığı bozucu görerek reddetmişler, ama mü- zikten de vazgeçememişlerdir. "İlk gizli tapınmalarını yapan Hristiyanlar, duygularını tanrıya yönelik şarkılarla koro halinde ifade etmişlerdir." (Selanik, 1996, 36) Bu şarkılar, tek sesli olup doğu kaynaklıdır ve Yahudi öğeleri taşırlar.

Hristiyanlığın resmi din olarak kabulüyle birlikte gündelik yaşam pratiklerini etkilemesi çok içiçe geçmiş, müzik de etkilenen alanlardan biri olmuştur. Hristiyanlığın kabulünden sonra Roma ve İstanbul başta olmak üzere Kudüs, İskenderiye gibi kentler kilise kurallarının uygulandı- ğı önemli kentsel merkezler olmuşlar, müzik de kiliseye girmiştir. Ha- variler, misyonerler pagan kültürünün olduğu yerlerde Hristiyanlığı yaymak için ilahi şarkılardan yararlanmışlardır. (Selanik, 37)

"Eski Yunan ve Bizans makamlarına öykünen, tek sesli kilise müzi- ğinden oluşan, kendini yineleyen, durağan bir müzik anlayışını temsil eder" (Say, 1997,74) bu koro halinde söylenen ilahiler. İlk Hristiyanlar için "etkili ve dokunaklı bir öğe olarak görülen" müzik, "aynı zamanda törenlere parlaklık verir, dualarda birliği sağlar, kutsal metinlerin kolay- ca ezberlenmesine yardımcı olur, dinsel psikolojiyi destekler." (Say,1997,72) Yaygınlaşıp kurumsallaştıkça kısa zaman içinde denetçi ve yasakçı bir tutum içine giren kilise, müziğin gelişim yönünü de belir- leyip denetlemeye çalışır.Kadınların şarkı söylemesi yasaklanır; tutkulu, kadınsı ezgiler yerine tutkusuz, ahl(ka uygun, ağırbaşlı ezgiler uygun görülür;halk müziği ve çalgılarının kilise müziğine girmesi önlenmeye çalışılır. (Say,1997, 72)

Batı Roma Kilisesi'nde müziğin ilk evreleri kısaca böyle gelişmiş- ken, Bizans'da durum biraz daha farklıdır. Orada da kilise müziğine halkın ve çalgıların katılımı önlenirken, etkilenim doğu kaynaklı olmuş- tur. "Bizans kilisesi, Sırp, Rus, Bulgar, Yunan ve Romen kiliselerinde yapılan dinsel müziğin kaynağıdır ve hem Hellenistik, hem de Oriental öğelerden etkilenmiştir." (Say,1997, 75) Antik Yunan makamlarına Batı Kilisesi'nden daha fazla duyulan ilgi, yakınlık onun Batı'ya oranla daha doğru olarak algılanıp yorumlanmasını sonuçlamış, hatta bir ölçü- de korunmasını sağlamıştır. Bizans Ortodoks kilisesi de çoktanrıcılık ve putperestliğe karşı olmuş, "ama çok tanrıcuların (Antik Yunan'ın) gör- kemli sanatı, İsa adına kullanılmak üzere, Bizans sanatını etkilemiştir" (Say,1997, 75). Dolayısıyla Doğu müziğinin Batı'ya aktarılma kanalı Bizans olmuştur. Milano Piskoposu **Ambrosius**, (339- 397) bunun öncülerinden biri olarak, Batı Kilise müziğinin düzenlenip geliştirilmesi bağlamında, Bizans kilise müziğinin, oriental öğelerin Batı'ya taşınma- sına kaynaklık etmiştir. "Doğu kilisesini inceledikten sonra, dört otantik kilise dizisini batıya getiren" (Say, 1985, 60) Ambrosius, Bizans ezgile- rini, doğu makamlarını, tören müziğinin ritmik yapısı içine sokmuştur. Dinsel içerikli sözlerle bu ritmik yapının birleşiminden oluşan ezgiler

"**Ambrosius Ezgileri**" olarak anılır. (İlyasoğlu, 1995, 10) Doğu müziğinin Milano'da tanınmasını sağlayan bu ezgilerin, halk üzerinde etkileri olmuştur.

Kilisenin baskısına karşın bu tür bir sentezin Milano'da gerçekleşmiş olmasını, o dönemde Venedik, Cenova, Milano gibi Akdeniz kıyısındaki önemli kentsel ticari merkezlerin iktisadi olarak güçlü konumda olmalarına ve Doğu ile hem Akdeniz, hem ticaret yoluyla daha açık bir etkileşim içinde bulunmalarına bağlamak anlamlı görünmektedir. 9. Yüzyıla dek etkileşim, canlılık iç bölgelerden ziyade, Akdeniz kıyı kentleri aracılığıyla sürdürülmüş, bu kentler bireşimin de öncülüğünü yapmıştır.

Ortaçağ başlarının en etkin, yenilikçi düşünürlerinden ve aynı zamanda bir müzik kuramcısı olan **Boethius** (475-525) , VI. yüzyıl başlarında Platon'u, Aristo'nun metinlerini Latinceye çevirmiş, düşünceye yeni açılımlar kazandırmıştır. "Seslerin uyumlu birliğinin bizi kendimiz üzerine, bizde etkin olan iç düzenin birliği üzerine bilinçlendireceğini" düşünen, müziği bir uyum sorunu olarak gören Boethius'a göre matematik ile müzik birbiriyle bağlantılı olup müzik "sayıların bilimi" anlamına geliyordu. Hem düşünürce, hem ortaçağda yaygın olan düşünüşe göre "müzik yalnızca düşünce açısından değil, ahlak açısından da çok belirleyiciydi: insana tam bir ruhsal birlik içinde, bir iç duyumda Tanrı'ya kadar yükselmenin olanaklarını sağlıyor, bunu yaparken insan ruhunu sallantılardan, kararsızlıklardan, heyecanlardan uzak tutuyordu. Boethius öbür ortaçağ düşünürleri gibi tanrısal usa bağlı olarak evrende kendini gösteren uyumu güzelin ve iyinin kaynağı diye gördü, hatta onu yalnızca estetiğin ve ahlakın değil, siyasetin, öbür bilgilerin temelini yerleştirdi. Çünkü bu dünyada her şey Tanrı'nın belirlediği ya da hatta Tanrı'da varolan örneklerle uygun olarak tam bir uyum içinde varolmuştu ve tam bir uyum içinde varlığını sürdürüyordu. Buna göre her şey birlik ve çokluk ilkeleriyle açıklanıyordu. Birlik her şeyi değişmez kılan ve kendine özdeş kılan ilkeydi, çokluk değişimin ilkesiydi, çeşitliliğin ilkesiydi." (Timuçin, 1992, 247-248)

7. yüzyıldan itibaren sabanın yaygınlaşmasıyla yeni bir ekim sistemi gelişmiş, zamanla küçük toprak sahipleri ortadan kalkarak topraksız köylüye dönüşürken büyük toprak sahipleri bu toprakları ele geçirerek zenginleşmişlerdir. Kilise de mülk sahibi olup zenginleşince insanlar en kötü koşullarda toprağa bağlanarak mülksüzleşmişlerdir. Krallık yetkisi de dağılmaya yüz tutunca Merovenjlerin gücü sarsılır ve VIII. yüzyıldan itibaren Karolejler iktidara gelir. Hanedanlığın kralı Karl I döneminde bir yandan yayılma amaçlı fetihler sürerken öbür yandan düşünce dünyasında önemli atılımlar gerçekleştirilir. "Dönemin en önemli gelişimi Karl I zamanında yaşanan kültür etkinlikleridir. Bu etkinlikler Karolenj Rönesansı" diye adlandırılan bir düşünce atılımını getirmiştir. Karolenjler Rönesansı Ortaçağ'ın düşünce kısırlığından kurtulma çabasında ilk adımı oluşturur." (Timuçin, 231) Onun döneminde Latince resmi

dil ilan edilmiş, eski yapıtların araştırılmasına girişilmiş, manastır okulları ve piskoposluk okulları açılarak yönetici topluluğun kültürel gelişmesine olanak sağlanmış ve bu okullarda el yazmalarını yetkiyle kopye eden insanlar yetişmiştir. Ayrıca, hristiyan öğretisini "bu dinin bileşimine inanç açısından Yahudi dinini ve düşünce açısından Yunan felsefesini katarak" temellendirdiren kilise babaları döneminden skolastik yani okul dönemine, felsefede ise usçu yönelimlere geçiş olmuştur. "Böylece gelen yenilikler Skolastik Rönesansı denilen ikinci gelişim döneminden geçerek asıl rönesansın tohumlarını atar" (a.g.e., 244) Dini örgütlenmeye de önem verilen Karl I zamanında eğitimde müziğe verilen önem doğrultusunda kilise müziği geliştirilmiş, Papa Gregorius'un müziği tek bir biçim altında toplama çabaları desteklenerek diğer müzik türleri yasaklanmıştır.

Tüm Ortaçağ boyunca egemen müzikte kısıtlamalar, sınırlamalar ve yasaklamalar eksik olmamıştır. Çünkü toplumdaki hegemonik yapının süregelen kılınmasında müziksel iletişim de önemli bir işleve sahiptir. "Müzik yaşamının ideolojik özü toplumdaki egemenlik yapısının gereksinimlerini karşılamaktadır. Bu nedenle de, yönelinen müzik, 'aslımı' sakladığı toplumsal hayatın sürmesini sağlamaktadır." (Oskay, 1995, 46-47) Ama yine de, tüm yasaklamalara karşın kilise müziğinin içinden din dışı, daha özgür ifade biçimleri sürgün vermiştir sürekli olarak.

Kilisenin yasakçı, baskıcı tavrı varolan dokuyu korumak için, bilimi ve sanatı sistematize ederek yaymaya dayanır. Herşeyi Hristiyan bir örtü altında tek biçim altında standartlaştırmak denetimi kolaylaştıracağından ve bu yolla verili toplumsal yapıyı süregelen kılmak mümkün olacağından, böyle bir denetim mekanizması oluşturmak kilisenin işine gelmiştir. Bu amaçla Hristiyanlığın ilk yılları, daha sonraki yüzyıllarda Arap felsefesiyle birlikte Aristoteles mantığının etkileriyle birleşerek Skolastik düşünceye evrilecek olan sistemleştirme çabalarına sahne olmuştur.

Müzikte sistematikleştirme çabalarının en belirginini papa **Gregorius** (M. S. 540-604) tarafından gerçekleştirilmiştir. Gregorius papalık yaptığı dönemde, din dışı ezgileri içermeyen, ağır, sade, standart bir müzik anlayışı oluşturmak amacıyla "dinsel ezgileri toplayarak bir bölümünü elemiş, bir bölümünü düzeltmiş, ayrıca yeni ezgiler eklemiştir." (Say, 1997, 73) Gregorius'un, standart bir biçim altında ifade etmek üzere müzik yazısı olarak seslere harfler vererek adlandırmayı ilk düşünen Romalı filozof Boetius'un harf yazısından sonra "neuma" olarak isimlendirilen nota yazısını kullandığı bu ezgiler, "**Gregor Melodileri**" ya da "**Gregorius Ezgileri**" olarak isimlendirilir. "Tek sesli bir melodi çizgisinde, Latince sözlere dayalı, eşliksiz erkek korosu için, (...) maksamsal bir yapıda" ve hecelere dayalı, ritmik özellikleri olan bu ezgiler "ölümden sonrasını düşünen, nesnel bir tavırla ve metnin içeriğindeki kutsallığı yansıtan bir ağırbaşlılıkla okunmalıdır. Sesin özelliğinde din-

ginlik ve güven duygusu yatmalıdır. İçten, derin duygular taşıyan ve huzurlu bir ortam getirmelidir." (İlyasoğlu,10-11) Müziği bozulmalara karşı korumak üzere Gergorious Şarkıları ve Leiotourgia Kuralları üç yüzyıl boyunca kilise tarafından kullanılmış, bu da müziğin kendi içine kapalı ve tutucu bir yapı geliştirmesini sonuçlamıştır.

Tarihte, yaşamda her avantaj, bir takım karşı avantajlara ya da dezavantajlara aynı anda sahipken, veya bir açıdan olumlu görünen şey bir başka açıdan olumsuz nitelmesini hakederken, her oluşum kendi içinde başlangıçta olumsuz görünen karşıtını da içerir ve bu karşıt kutup önceleri tohum halinde içerilirken, zamanla bu olumsuzlama egemen ve bağımsız bir konum kazanarak 'olumlu'ya dönüşür, yine kendi içinde bir başka olumsuz kategoriye barındırarak. Müzikte de benzer şeyler olmuş, bilim dışı-bilim, yasak-özgür ifade biçimleri birbirlerine dönüşerek varolmaya çalışmışlar; karşıtlıkların evriminin sonucunu dinamik, gelişmeye açık yapıda olan unsur belirlemiştir çoğunlukla. Gregorius'un "tek bir müzik yoluyla tek bir kilise" anlayışına dayalı olarak kilise müziğini standart biçim altında toplamak, onu sistematize ederek yaygınlaştırmak şeklindeki dönemin Kral'ından (Karl I) da destek gören çabaları, uygulamaları müzikte bilimsel çalışmaların doğmasına yol açmıştır. (Say, 1997, 73) Müziğin ilk bağımsız hareketleri de bu müziğin içinde Gregorious ezgilerine eklenen yeni sözlerle ortaya çıkmıştır.

Gregor melodisinde, her ne kadar çalgı kullanılmaması yönünde bir yasak olsa da, Hristiyan müziğini temellendirme arayışları ve araştırmaları, yeni çalgıların bulunmasına da kaynaklık eder. Bunlardan biri olan org, zamanla kiliseye de girer. "Org yedinci yüzyılda kilise yöneticilerinin de hoş görmeye başlamasıyla, dinsel törenlerde koronun sesini desteklemek amacıyla kullanılmaya başlanmıştı." (Mimaroglu, 1987, 26) Özellikle Karolenjler Döneminde müziğin dindışı, ilk özgür hareketleri başlamış ve bu da kilise müziğinin yapısını etkilemiştir.

Ortaçağ boyunca kilise, her ne kadar totaliter bir kurum olarak halkın yaşamını belirleyen, baskıya dayalı varlığını sürdürmüşse de, hem müzikte hem yaşamın diğer alanlarında din dışı uzanımların oluşmasını engellememiştir. Çünkü her bireysel yaşam ya da yaşam tarzı kendi doğasına uygun bir takım kültürel temsil biçimleri oluşturarak kendini ifade etmek, - ki bence özgürlüğün anlamı budur - içindeki insanal potansiyeli açığa çıkarmak ister. Bunu bazen baskın toplumsal yapıların dışında kalmayı göze alarak, bazen içine sızarak yapar ve bu yolla kendi temsil tarzını varetmeye, dolayısıyla kendi yaşam tarzını onaylatıp benimsetmeye uğraşır.

Bu bağlamda her ne kadar müzikte sınırlamalara, yasaklamalara ve hor görmelere gidilmiş olsa da, halkın kendini ifade aracı olarak kullandığı ezgi ve çalgılar, kilise dışında varlıklarını sürdürmüşler, zamanla kilise müziğinin içine sızmışlardır. Erken Ortaçağ'daki din dışı müzikle

İlgili kayıta pek rastlanmasa da, eldeki verilere göre Avrupa'nın Akdeniz kıyısı halklarının müziği dışında Kuzey ülkelerinin müziği, "kilisenin dörttesler ve makamlar üzerine kurulmuş müziğinin izinden gitmemiştir. Bu müziğin ezgileri üçlüler üzerine kuruludur." (Say, 1997, 77) Yalın, gevşek dokudaki bu üçlü yapılar, daha sonra bizdeki üçlü armoni yapısını oluşturmuş, Batı müziğindeki sekizli yapının oluşumuna da kaynaklık etmiştir.

Bu arada VII. Yüzyıldan başlayarak gündeme gelen ve IX. Yüzyıla dek etkisini sürdüren İslam yayılışı, Akdeniz'i İslamlaştırarak Batı'ya kapatmış, artık Bizans'ı Batı Avrupa'ya bağlayan köprü ortadan kalkmıştır. Akdeniz'in açık olduğu Merovenjler dönemindeki yapı dışı açık iken, onun Batı'ya kapatıldığı Karolenjler dönemi, Frank İmparatorluğu kanalıyla Orta ve Kuzey Avrupa'nın önem kazandığı bir dönemdir. Bu dönemde denize kapalı, içe dönük, dış pazarlarla ve dış ülkelerle bağlantısı olmayan kapalı ülke yapılanması ekonomik, siyasi ve kültürel dönüşümü zorunlu hale getirmiştir. (Pirenne, 25)

Bu dönüşüm sonucunda, Akdeniz kıyısındaki ticari kentler ve görece açık iktisadi yapı yok olmaya yüz tutmuş, Orta ve Batı Avrupa'da dışı kapalı feodal yapı gelişmeye başlamıştır. IX.yüzyıldan itibaren üretimin toprağa bağlı, kendi kendine yeterli, kapalı bir sistem çerçevesinde organize edildiği bu yapılanmada, büyük çiftlik arazileri feodal beylere ait malikane denen bölümlere ayrılarak işlenir. Tümüyle toprağa bağlı olan, serf olarak adlandırılan yarı-özgür köylünün, belli bir koruma sağlanması karşılığında hem kendi hem beyi için üretim yaptığı, tüketime dönük geçimlik ekonomi koşullarında toplumsal sınıflar arasındaki ilişki, karşılıklı yükümlülüklerle dayalı, yukardan aşağıya belirlenen tabiyet ilişkileri çerçevesinde biçimlenir. Feodal beyler, lordlar ve köylülerin dışında şövalye sınıfı ve kilise de yapıyı tamamlayan ana unsurlardandır. Toprağa dayalı savaşlar eksik olmadığından, savaşçı birliklerin önem kazanmış olduğu derebeylik sisteminde korunma amaçlı kale kentler oluşturulmuş, bu kentlerde koruma sağlamak üzere savaşçı şövalye sınıfı konumlandırılmıştır. Ayrıca zengin kilise de hem toprak sahibi konumuyla onları kiralayarak iktisadi açıdan, hem de toplumun parçalara bölünmüş yapısında bütünlük oluşturan bir unsur olması bağlamında ruhani bir güç olarak sistemin temel yapı taşlarından biridir.

Feodal yapının henüz oluşmadığı IX. yüzyıl öncesi toplumsal ortamında bariz bir şekilde ortaya çıkmamış, olgunlaşmamış olan toplumsal tabakalaşma din şemsiyesi altında henüz şekillenmemişken, bu yüzyılda feodal beyler, şövalyelerden oluşan soylu sınıf, kilise etrafında toplanan ruhban sınıfı ve köylüler olmak üç ayrı toplumsal sınıf -10.yüzyıldan itibaren buna kentlerde ortaya çıkan bir başka toplumsal sınıf olan kentsoylular eklenir- ve üç ayrı egemenlik biçimi gündeme gelir: "Senyörlerin emekçilerin üzerindeki ekonomik egemenliği. Savaşçıların silahsız insanlar üzerindeki siyasal egemenliği. Kilisenin laikler üzerindeki yay-

mak istediği ruhani egemenlik (...) Bu bağlantılar, hiyerarşik otorite ve tabiyet ilişkileri halinde dikey olarak düzenlenmişlerdir." (Duby, 1990, 215-216)

Zamanla iklimin ılımanlaşması, ekilebilir alanların tarıma açılması, nüfus artışı, tarımda yeni tekniklerin kullanılışı üretim ve ürün artışını sonuçlamış, artan şövalye sınıfının ihtiyaçları, soylu sınıfın lükse yönelme isteği koruma amaçlı ekonominin sınırlarını zorlamış, X. yüzyıldan sonra ticaret gelişmeye başlamıştır. Yönetim ve korunma amaçlı kasaba ve kale-kentlerin eteklerinde konumlanmış, elde edilen tarımsal artığın lüks tüketim mallarıyla değiş-tokuşunu organize edebilecek gözüpek, maceracı, özgür ruhlu, laik kişilerden oluşan tüccar sınıfı oluşmaya başlamıştır. Böylece, IX.- XI. yüzyıllar arasında doruk noktasını yaşayan feodal sistemin yapılanmasına ve toplumsal tabakalaşmaya Onuncu yüzyıldan itibaren lük bir başka toplumsal sınıf -tüccar- daha girerek sürekli iktidardan hak elde etmeye uğraşmıştır. Bir yandan ekilebilir toprakların artışının üretim ve ürün artışını sonuçlaması ve senyörlük sömürü sistemine göre artık ürünün feodal beylerin ellerinde toplanarak lüks tüketimi teşvik etmesi değişim ekonomisinin dinamiklerini yaratırken; öte yandan kırsal ekonominin bağrında savunma ve yönetim amaçlı kale-kentlerin duvarları çevresinde, kasabaların eteklerinde, ürün fazlasının lüks mallarla değişimini organize edecek gözüpek, maceracı, özgür ruhlu kişilerden meydana gelen bir tüccar sınıfı yavaşça oluşurken pazar ekonomisinin dinamikleri de yerleşmeye başlamıştır.

X.yüzyıldan itibaren feodal dokuya ticaretin ve tüccar sınıfının eklenmesi ve yeni kentlerin yalnızca ticari amaçlı yerleşim birimleri değil, "yerleşik insanın kültürel ve sosyal yapısından başlayan farklılıklarla başlıbaşına kendine özgü yönetim sistemini de yaratan birimler haline gelmesiyle", üretim ve toplumsal yapı da karmaşıklaşmaya başlamış, feodal yapı çözülme süreci içine girmiştir. (Kayhan, 1999, 42) Bu oluşumlar kilise müziğinin kapalı ve tutucu yapısını da zorlamış, yeni oluşumlara da kapı aralamıştır. Farklı egemenlik yapılarının farklı iktidar biçimlerini doğurması sonucu değişik çatışma ve birlikler gündeme gelmiştir X.yüzyıldan itibaren. Müzik de böyle bir oluşumdan etkilenerek yeni hareketlenmelere sahne olmuştur.

İlk çatlaklar kilise müziğinin yapısının içinde, Gregor melodilerine din dışı uzanımların etkileriyle ortaya çıkar. Bu ezgilere eklenen yeni sözlerle oluşan Tropus adı verilen yeni bir türde belirir müzikte ilk özgür hareketler. **Tropus ve Sequentia**'lar bir Gregor melodisine eklenen sözlere verilen addır. Melodinin başına ya da ortasına eklenen sözlere tropus, sonraki alleluia melodisinin notalarına uydurulanlara da sequentia denir." (Mimaroglu, 26) Önceleri bu ek sözler kutsal metinlerden alınırken, zamanla dindışı şiirler kullanılır. Öyle ki giderek kilise bunlardan hangilerinin kullanılıp hangilerinin yasaklanacağını kararlaştırmıştır.

Kilise müziğinin uzun melodilerden, karmaşık ve süslemeli söz yapılarından oluşan , bu nedenle söylemeyi, bellekte kalıcılığı sağlamayı ve halk tarafından benimsenmesini zorlaştıran yapısından doğan sorunları gidermek üzere dönemin birçok müzikçi ve şairini de barındıran Fransız manastırlarındaki keşişlerce geliştirilir ilk tropus örnekleri . Nesir ya da nazım biçiminde yazılan "bu ilk örnekler önemli bir sanat değeri taşımasa da, gelecekte müzik tarihinin ölümsüz eserlerini yaratacak çalışmalarıdır. Buna örnek olarak kaynağını Tropus'ların oluşturduğu oratoryaları verebiliriz. Tümüyle Ortaçağ'a özgü olan Tropus'lar , daha sonra bir çok dallara ayrılarak özgün anlatımıyla dindışı müziğe de kaynak oluşturmuşlardır." (Kayhan,42) Dine karşı bir boyutu olmayan, daha çok ayinlerde dramatik temsillerde kullanılan Tropuslar dönemin edebiyat ve tiyatro çalışmalarını da etkileyecektir. Tropuslar'ın bir kolu gelişerek müzikle edebiyatın içiçe geçerek Hristiyanlıkla bütünleştiği Hristiyan tiyatrolarını oluşturacaktır. Bir diğer kolu da halk şarkılarına kaynaklık edecek, onların canlı ve neşeli bölümlerinde kullanılacaktır. Söyleme kolaylığı sağlamak amacıyla Tropus'lardan önce oluşturulan, ilahilerin okuma bölümlerinden oluşan, her notaya bir hece gelecek şekilde düzenlenen Sequence'lar ise ilahilerin bir parçası olmaktan kurtulamamış, Tropus'lar gibi kendine özgü bir gelişim sergileyememişlerdir. (a.g.e.,42-43)

Kilise müziğinde ilk çokseslilik denemeleri **Organum** adı altında ortaya çıkar.Çoksesliliğin ilkel biçimi olan Organum, "başlangıçta paralel iki ezgiden oluşuyordu (...) Genelde, bir Gregorius ezgisine, dörtlü, beşli ya da oktav aralıklarından yapılmış ikinci bir sesin katılmasıyla gerçekleştirilirdi." (Say, 1997, 82) Doğaçlama olarak söylenen, gelecekteki tüm çoksesliliklerin temelini oluşturan Organum ile "ses yani müzik özgürleşmeye başlar. Bu çalışmalar IX.-XII.yüzyıllar arasında belli bir ezgiye aynı ritmi taşıyan ikinci sesin eklenmesi şeklinde yapılmıştır. Zaten çokseslilik, IX.yüzyılda gregorius şarkıları'yla tüm gelişim yasalarını tamamlayan teksesliliğin yenilik arayışıyla doğmuştur. Sözlü ritm gregorius şarkıları'nda en yetkin biçimine ulaşmış ve tüm imkanlarını kullanmıştır. Bu ses çalışmalarından müzik tarihi için büyük önem taşıyan iki şey ortaya çıkar. Bunlardan biri iki farklı melodinin bütünleştirildiği 'contrepont' diğeri ise burada ses perdelerinde elde edilen uyum yani 'armonis'dır." (Kayhan, 43) Organum'un getirdiği birden çok ses anlayışı, zamanla çeşitlilik göstererek seslerin yalnızca paralel olarak değil, Gregor melodisine ters yönde de ilerleyebildiği, örneğin ana ses çıkarken, ikinci sesin ters yönde ilerleyebildiği biçimler gelişir. Daha sonra ikinci ses giderek temel sesin altında değil, üstünde de yer alabilme özgürlüğüne kavuşur. "İngiltere ve Fransa'da birbirlerine üçlü aralıklarla bağlanan ikiz şarkılar" ve zamanla din dışı metinlerden oluşan özgür metinler gelişir. (İlyasoğlu, 13)

Bu döneme ait bir diğer yenilik , notalama tekniklerinde görülür.O zamana dek kullanılan harflendirmeye dayalı latin alfabetik notalama

sisteminin yetersizliği üzerine "**neuma**" işaretleri tekniği geliştirilir. Esnek ilkelere dayalı, seslerin melodideki iniş ya da çıkışlara göre belirlendiği bu işaretleme yöntemi, daha sonra yazımı çabuklaştırmak amacıyla aksanların basitleştirilerek yalnızca bir nokta olarak gösterilmesine ve zamanla günümüzdeki notalama tekniğine kadar gelişir. (Kayhan,43)

Bir iki bölümün eklenmesiyle, askeri, siyasi ve ekonomik açıdan bir canlanma dönemi olan XI. Yüzyılda gelişen, "dinsel müziğin ergin biçimlerinden biri olan **Missa** (Mass ya da Messe) ise, başlangıçtaki basit haliyle Katolik Kilisesi törenlerinde orta bölümde yer alır." (Say,1997, 63) En kutsal ayinlerden biri olan Missa, aynı zamanda bir kurban törenidir. Katolik kilisesi papazı, İsa'nın kanını ve bedenini temsil eden şarap ve ekmek eşliğinde onun sözleri ve hareketleriyle birlikte adayış duası olarak Missa'yı seslendirir. Kyrie, Glorio, Credo, Sanctus ve Agnus olmak üzere beş bölümden oluşan Missa'lar, 16. 17. Yüzyıla dek yararlanılan formlar olmuştur.

XI.yüzyılla birlikte kentlerin zanaat ve ticaret merkezleri haline geldiği, Doğu ile ticaretin arttığı, daha karmaşık üretim ilişkilerinin yaşanmaya başladığı bir süreç içine girilir. Kentlerin yeni zanaatçıları senyörlerden kaçan köylüler olup serflik sistemi de esnemeye başlamıştır. Bu durum senyörler için bir tehlike oluştururken senyörlerin varlığı da ticaret ve zanaat için bir tehlike arzeder. Bu zıtlık XII.yüzyıldan itibaren gelişimin yönünü kentler lehine çevirecektir. Avrupa XI. yüzyılda dinsel kaynaklı gözükün fakat daha çok iktisadi kaynaklı olan, iktisadi ve sosyal yapıda önemli değişimleri sonuçlayacak Haçlı Seferleri ile de tanışır. Feodallerin lüks tüketim ihtiyacının artmış olması, toprakların iyice küçük parçalara bölünmesiyle bazı soyluların yoksullaşması gibi iktisadi etkenlere ek olarak, kilisenin güç kazandığı bir dönem olan XI.yüzyılda Papalığın, Bizans'ın sarsılmasıyla gözlerini Doğuya çevirerek Hristiyanlığı tek bir yetke altında toplama isteği gibi oluşumlar sonucu "kutsal yerleri kurtarmak, bu yolda parasız ve topraksız köylüleri işe koşmak amacıyla Avrupalılar Haçlı Seferleri'ni başlatırlar." (Timuçin,232-234)

Toplumdaki her farklı kesim bu savaşların sonuçlarından kendi çıkarları adına yararlanmayı umuyordu. Haçlı Seferleri yoluyla Roma kilisesi kendi gücünü yaygınlaştırmayı, Bizans kilisesi İsl(m yayılmasının kendi topraklarına girmesini önlemeyi, soylular toprak ve servet kazanmayı, yeni gelişen şehirlerdeki orta sınıfı oluşturan kentsoylular ticaretlerine ivme kazandırmayı düşünüyorlardı. Dolayısıyla Haçlı Seferleri'nin sonuçları önemli oldu. "Dua edenleri, savaşanları, çalışanları ve çoğalan bir tüccar sınıfını bütün kıtaya yayarak Batı Avrupa'nın feodal uykusundan uyanmasına katkıda bulundular. Yabancı mallarına talebi arttırdılar; Akdeniz ticaret yolunu Müslümanların elinden alarak bu denizi bir kere daha eskiden olduğu gibi Doğu ile Batı arasındaki büyük ticaret yolu haline getirdiler. 11. ve 12. Yüzyıllarda güneyde, Akdeniz'de

ticaret canlandığı gibi, Kuzey Denizlerinde de ticaret imk(nları büyük ölçüde uyandı. Bu sularda ticaret dirilmedi. İlk olarak gerçekten etkinleşti" diye sözeder Huberman Haçlı Seferleri'nin ticari sonuçlarından. (Huberman,1991,31-32) Bu sayede atıl para harekete geçmiş, ticaret canlanmıştır.

İktisadi açıdan bir canlanma dönemi olan XI. Yüzyıl siyasi , askeri ve kültürel açıdan da aynı canlılığı sürdürür. Kuzeyde İskandinavya ve Britanya Avrupa'nın bir parçası olurken, doğuda Polonya ve Macaristan kültürel yollarla Hristiyanlaştırılır. Haçlı Seferleri yoluyla Bizans ve Müslüman kültüründen etkilenen Latin Hristiyanlık dünyası "Arap ve Bizans geleneklerinde Batılı insana hoş görünen herşeyi büyük bir isteklilikle benimser." (McNeil,293). Bu arada İslam yayılması da yavaş yavaş geriletilmeye başlanmıştır.

Haçlı Seferlerinin bir diğer önemli sonucu Batı'nın o dönemde daha gelişkin olan Arap bilimi ve İbni Sina, İbni Rüşd gibi İslam düşünürlerince özümsemiş olan Aristo felsefesiyle tanışması; Aristoteles'in tüm eserlerinin Arap felsefesi aracılığıyla Batı'da yeniden tanınması, bunun da "Aristoteles'i üzerinde tartışılmaz bir otorite" olarak kabul eden Skolastik felsefenin yükselişine yol açışıdır. (Akyürek, 1994, 33) Bilim ve sanat da skolastik düşünceden etkilenmiştir. İşte tüm bunlar sonucunda "bu dönemde bir ölçüde deneye, akılcılığa ve doğa bilimlerine yönelen Hristiyanlık Felsefesi'nin sanat alanında yükseliş getirmesi doğaldır" diyen Say'a göre XII. ve XIII. yüzyıllarda gelişecek olan "Gotik dönem işte bu yükseliş sergiler." (Say, 1997, 86)

Gotik Çağ içinde kilise müziğinde çok seslilik yeniden gündeme gelirken , halk müziğinde din dışı saz şairleri geleneğini oluşturur. Haçlı seferleri sırasında uzak ülkelerle, yeni yaşam biçimleriyle karşılaşır şövalyeler ve yaşadıkları yeni deneyimler, serüvenler dine olan bağlılıklarını azaltır. Savaş sırasında kamp ateşi etrafında söylenen, bireysel dostluklar ve duyguları ifade eden izleklerden oluşan şarkılar ve savaş dönünde bir şato çevresinde konaklarken verilen ziyafet sırasında söylenen şarkılar etrafında şekillenen din dışı yeni ifade biçimleri gündeme gelir. Böylece katı kilise müziği karşısında şövalye-saz şairlerine ve gezgin şarkıcılara dayanan çoğunlukla tek sesli halk müziği gelişir .Arap ülkelerinin hem melodilerini hem de çalgılarının Avrupa'ya taşınmasına aracılık eden bu gezgin şarkıcılar şiirlerinde Latince yerine kendi yerel dillerini kullanırlar. Aşk ve cinsellik dolu, kaybolmaya yüz tutmuş şövalye geleneklerinin romantik yanlarını içeren, insanı kendi doğallığı ve gerçekliği içinde yakalamaya çalışan, duygu yüklü,yaşama sevinci kaplı tek sesli şarkılardır bunlar. İlk olarak Güney Fransa'da ortaya çıkan, Troubadour olarak isimlendirilen bu şarkıların yapısı "dinsel dramı, epik şiiri, lirik şiiri ve çok belirgin olmamakla birlikte çoksesliliği de içerir." (Kayhan,44) diyen Kayhan'a göre bu sanatın kaynağında kentlerin de önemi bir yeri vardır: "Çünkü bu mekanlar çok çeşitli müzik

türlerinin biraraya gelerek daha da zenginleşecek ortamını yaratmıştır." (a.g.e.,44) Günümüzdeki medya işlevi ve gücüne sahip "**Troubadour**" olarak isimlendirilen bu gezgin şarkıcılar zamanla Avrupa'ya yayılarak değişik isimlerle anılırlar ve ülkelere özgü ulusal müziğin kaynağını oluştururlar. "Orta Fransadakilere Troubadour, kuzey Fransadakilere Trouvere, Almanyadakilere Minnesinger, İtalyadakilere Travatore denir." (Selanik,46-47) Çoğu şövalye ve soylu olan bu gezgin ozanlar yanlarında şairlerini çalıp söyleyecek şarkıcı ve çalgıcılar, yardımcı müzikçiler de bulundururlar. "Böylece, ozanlar geleneği, Fransa'da din dışı şarkı biçimlerini yaratmışlardır" diyen Say'a göre bunların ezgileri gelişkin olmasa da "ritmik sistemin kullanıldığı müziğin gelişmesinde payları vardır." (Say, 1997, 88) Troubadour eserlerinin başlıcalarından biri olan ve günümüze dek geleni "Aslan Yürekli Richard"ın ölümü üzerine yazılan olup Traubadour'ların en ünlüsü ve sonuncusu olan **Adam de la Halle**'un (1220-1287) Napoli'de Fransız sarayı için yazdığı "Le Lue de Robin et de Morian" adlı oyunu opranın habercisi niteliğindedir.

Bu arada, kırların eteklerinde, kasaba ve kale kentlerde yavaşça gündeme gelen oluşum, XII. Yüzyılda daha ileri boyuta taşınarak kent ile kır arasında işbölümünü doğurdu. Kırsal bölge insanları mamul madde gereksinimlerini karşılamak için ticaret ve sanayisiyle kentlere ve kentlilere muhtaçken, kentliler de beslenme gereksinimleri konusunda onlara muhtaçtı. Kentlerde ticaretin gereksinimleri sonucu bir başka toplumsal tabaka olan zanaatçılar ortaya çıktı. Zamanla hem tüccarlar, hem zanaatçılar kendi loncalarını kurarak örgütlendiler. Her ne kadar feodal soylu sınıf, tüccar ve zanaatçılardan oluşan orta sınıf kentli insanları küçümsese de, özellikle kendi çıkarları adına onlara karşı değildi; dolaşısıyla onlara bir takım haklar ve ayrıcalıklar vermekten çekinmedi. Ruhban sınıfın varlığı tümüyle dirlik sistemine dayandığından kentsoylulara karşı daha hoşgörüsüz ve acımasızdı; bunlar riskli girişim, kır gibi kavramlara yabancıydılar ve bu nedenle yeni gelişen, ortamı canlandıran bu sınıfın da karşısında oldular. (Pirenne, 96-101) Bundan sonra bu üç toplumsal sınıfın, üç ayrı iktidar odağının karşılıklı ilişkileri ve çekişmeleri ve kendilerini var edebilme güçleri belirleyecektir tarihin kaşını. Kent-kır, İlik-ruhban arasındaki diyalektik mücadelede yeniliğe açık, değişme ve gelişme potansiyeli taşıyan taraf belirleyici güce sahip olacaktır.

XIII. Yüzyılın sonuna dek ticaret hızlanmış olup, bu yüzyılda "Ortaçağ Avrupa'sının başlangıcında görülen yaşam gücünün daha karmaşık, daha sorun yaratıcı, ama aynı zamanda daha zengin bir doku oluşturma yönünde geliştiğini" öne sürer McNeil. "Hristiyan inancıyla, kilise örgütüyle, geçmişin silik bir biçimde benimsenen düşüncesiyle, insanın rasyonel, İlik ve eleştirici yetenekleri arasındaki uyumsuzluklar ve sürüşmeler, daha açık ve daha kesin bir biçim aldı. Bununla birlikte bu pürüzler, bilinçli olarak izlenen çeşitli yolların yardımıyla, bir süre için etkili biçimde giderildi. Bu tutum ortaçağ kültürünün, duyarlı Batılıların

önemli bir bölümünün o zamandan beri özlemle ve özenle anımsadıkları doruğuna onüçüncü yüzyıl bireşimine - ulaşmasına yol açtı." (McNeil,294) Sonuç olarak, 1000-1300 yılları kilisenin baskın gücü altında gerek kır, gereke kent yaşamının büyük bir canlılık ve gelişme gösterdiği yıllar olarak nitelendirilebilir.

Ortaçağ'a düşünceler tarihi açısından baktığımızda, ona skolastik düşünme biçiminin hakim olduğunu söyleyebiliriz. Hristiyan doktrinine dayanan Skolastik felsefe, Aristoteles'in mantığını kullanarak bu inancın sistematize edilmesine dayanır. 9.-10. Yüzyıllardan 12. Yüzyılın sonuna dek olan dönem Skolastiğin erken evresini oluştururken, 13. yüzyıl (Yüksek Skolastik, (14.-15. Yüzyıllar (Geç Skolastik'in yaşandığı yılları kapsar. (Akyürek, 29) 9.-12. Yüzyıllardaki Skolastik'in ilk evresi Paris ve çevresinde başlamış olup oradan tüm Avrupa'ya yayılmıştır. O zamana dek biriktirilmiş olan Hristiyan doktrin derlenip toparlandığı, belli bir yöntem çerçevesinde sistematikleştirildiği bir dönemdir bu ilk evre.

O zamana dek antik filozoflara ve yapıtlarına karşı seçici davranan kilisenin tutumuna karşın İslam düşünürleri Antikçağ düşünürlerini önemsemişler, Aristoteles ve Platon'u sadece mantığıyla değil, bütünlüğü içinde ele almışlardır. 12. Yüzyılda Haçlı Seferleriyle Batı, özellikle İbni Sina ve İbni Rüşd gibi düşünürlerce önemsenerek araştırılan Aristoteles ve Platon gibi Antik filozoflara dayanan İslam bilgi birikimiyle karşılaşmışlar, ondan etkilenererek çeviri yoluyla Hristiyan düşüncesine katmışlardır. "Aristoteles'in tüm eserlerinin Arap felsefesi aracılığıyla Batı'da yeniden tanınması, Aristoteles'i üzerinde tartışılmaz bir otorite" olarak kabul eden Skolastik'in gelişiminde büyük rol oynamış, Aristoteles'in mantığına dayanan Skolastik felsefenin doruk noktasına ulaşmasına yol açmıştır. "13. Yüzyıl filozofları birer 'mantık virtüözü'dürler." (Akyürek,33)

Genelde bir dinsel kültür olan Ortaçağ kültüründe Skolastik düşünme biçimi dönemin sanatını, yaşamını şekillendirmiştir. Ortaçağ insanının düşünme biçiminde düzenleme, sistemleştirme önemli bir yere sahip olmuş, her şeyi insan aklının kavrayabileceği sınırlar içinde belli bir sisteme oturtma çabası hakim olmuştur. Salt akla dayanan, bilimi, deneyi ve doğayı önemsemeyen, tartışma, kuşku ve kişisel düşünceye yer veremeyen, dogmatik düşünceye dayalı, bütün evreni kapsayan evrensel Hristiyan devleti temelinde yükselen tümcü dünya görüşüne sahip Skolastik düşünce biçiminde genel kategoriler dışında kendine özgü bağımsız bir birey sözkonusu değildir. Skolastiğin herşeyin akıl ile kavranabilecek düzeyde temel kategorilere ayrıştırıldığı, açık seçik anlatım, yalınlaştırma, basitleştirme, şematize etme, bütünü en basit parçalarına ayırarak düşünmeye dayalı analitik düşünme yöntemi en sıradan insanların bile düşünme ve algılama tarzlarını biçimlendirmiştir.

Bilim ve sanat da Skolastik düşünceden etkilenmiştir. Kilise eğitim üzerinde söz sahibidir. 12 ve 13. Yüzyıllarda "kilise ve tarikatlar, hem felsefenin, hem bilimin, hem de sanatın merkezi ve kaynağı durumundadırlar. (13. Yüzyılda kurulan ilk üniversiteler de katedral okullarının bir devamı niteliğindedir." (Akyürek, 47). Bu ilk üniversitelere hoca sağlayan kurumlar da kilise ve Fransisken ve Dominiken tarikatlarıdır. (a.g.e., 25-50)

Latince ve yerel dillerin kullanıldığı 13. Yüzyıl edebiyatı, İncil'e dayalı öyküler, aristokratların yaşamını anlatan öyküler, orta sınıf kasaba ve kent insanlarını anlatan öyküler, serüven öyküleri, ortaçağ saz şairlerinin şarkılarından oluşur. Dönemin en karakteristik yapıtı Dante'nin İlahi Komedya'sı olup, yaşam biçimini herhangi bir başka eserin yansıtaçağından daha kapsayıcı ve bütünlüklü olarak sergiler. (McNeil, 295)

Soyut, aşkın nitelikli Romanesk üslubun aksine hümanistik odaklı bakış açısının ağırlık kazandığı 12. 13. Yüzyıllara adını veren **Gotik Çağ**'da gizemcilik sık sık vurgulanırken, hem dinsel, hem de dindışı alanlarda güzelliğe ve doğanın çeşitliliğine kişisel yorumlar getirilir. Özellikle mimarlık alanında uluslararası ortak bir üslubun geliştiği "gotik dönem bütün Avrupa ülkelerinin farklı sanat dallarında üslup akımları ve karşı akımlarla çalkalandığı bir çağ olarak tanımlanabilir." (Ana Britannica, c.13,413) Felsefe ve sanat açısından bu dönemde, Hristiyanlık yükselişe geçerken, diğer yandan "gezgin ozanlar aracılığıyla halkla ve halk kültürüyle bir ölçüde yakınlaşma" sağlanmıştır. (Say, 1997, 85) Bu dönemde müzikte hem kilise çok sesli müzik anlayışı gelişkin formlara ulaşmış, hem dindışı uzanımlar serbestçe gelişme olanağı bularak çok sesliliğe evrimlenmişlerdir. 12-13. Yüzyıllarda kilise müziği şato, kilise ve üniversiteler çevresinde şekillenirken bunda gotik Notre Dame Kilisesi, Paris üniversitesi başı çekmiştir.

Müzikte 12.ve 13.yüzyıllarda hem kilise hem din dışı bağlamlarda gelişkin oluşumlar yaşanmıştır. Dönemin çok sesliliğinin gerçek ve değerli eserlerinin Notre Dame Okulu çevresinde verildiği bu dönemde Organum'un gelişkin biçimi olan **Conductus** ve **Motet** adlı çok sesli müzik türleri gelişmiştir. İçinde hiç Gregorius ezgisi olmayan, dindışı metinlerden ve özgür yapıdaki biçimlerden oluşan Conductuslar, Organumların tarz ve konularını, kullanılabilir yanlarını alarak çok sesli olarak bestelenen eserlerdir. Notre Dame yöneticilerinden bestecilerinin en ünlülerinden olan **Leoninus**'un bu tarzın ilk örneklerini vermiş olduğu "Conductus'lar basit alt ses yapısı üzerine biçimlenmiş ilahilerdir. Bütün partilerin aynı ritme sahip olduğu bu eserlerde ölçülü şiirler kullanılır." Leoninus'un öğrencisi olan, ona atfedilen "Büyük Organum Kitabı" nı tamamlayan **Perotin**'in yazdığı Conductuslar ise seslerin zıt hareketine göre gelişir. Kayhan'a göre "bu günümüz armonisinin de ilk yapısal adımlarından biridir. Temel sesin leitourgia dramının klasik bir ögesi değil yeni bir tarzla kullanılması bu türün en önemli özelliğidir. Bu

yeni tarzda çağın gotik atılımlarına ayak uydurabilen gerçekçi bir düşünceyi görmek olasıdır." (Kayhan,46) Daha sonra gelişen, Conductus'daki özgür biçimlerden etkilenen "Motet'in ileri özelliği, 13. Yüzyıl çok sesliliği çerçevesinde değişik sözleri ve ritmleri içermesidir." (Say, 1997, 93) Üç ayrı sesin kullanıldığı bu formda, özellikle ikinci ve üçüncü seslerde, sözlerde kilisenin dar bakış açısına karşıt, hatta onu alaya alan din dışı biçimler kullanılır. Halk dilindeki yalın duygu ve olayların anlatıldığı metinlerden oluşan, "Organum'ların uzun melodilerine tropus'lardaki gibi sözlerin yazılmasıyla kurulan" Motet'lerde çokseslilik "metinlerin ritim ve cümle yapısını çevreleyen sayısal oranlara dayanır." (Kayhan,46) Kilise için bestelenen eserler olan organum'lara karşılık conductus'lar ve motet'ler için durum farklıdır. Özellikle motet'ler günümüz konserlerindeki gibi kalabalık önünde çalınmak üzere yazılmışlardır.

Kırsal yaşamın da ticarileşmesi, kentlerde burjuva sınıfının yayılışı XIII.yüzyılın sonunda yaşanan düşünsel hareketlilik diğer sanatlar kadar müziği de etkilemiş, yeni tepki ve devinimler,arayışlar gelişmiştir. Trouvere'lerin kültürel yayılması Kuzey'in burjuva kentlerine de ulaşmış, Rönesans'a dek sürecek sanatsal üretim yolunu açmıştır. Kiliselerdeki organum eski önemini yitirmiş, leitourgia yaşamın yeni oluşumlarına karşılık veremez hale gelmiş,Conductus üretiminde bir yavaşlama olmuş ,yeni metin ve müzik yapısı arayışları doğrultusunda çok sesli ilahiler gelişmiştir.Dinsel niteliğini gittikçe yitiren motet'ler Ars Antiqua akımı çehresinde en gözalıcı dönemini yaşarlar. (Kayhan,46)Ve müzikçiler de Motet'in içinden yeni sanata (Ars Nova)bakmaya başlarlar.Daha sonraki yüzyıllarda gelişme gösteren Motet, J.S. Bach ile doruğuna ulaşır.

Her ne kadar yeni oluşumlar Ortaçağ'daki iktisadi ve siyasi yapılar üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olmuşlarsa da zihinsel temsiller, ideoloji, sanat biçimleri üzerinde hemen etkili olmamıştır. "Ondördüncü yüzyıla değin, orta sınıfların bağrından kopan ve onların ruhuyla canlanmış bir edebiyat ve sanat ortaya çıkmamıştır. O zamana değin bilim, kesinlikle ruhban sınıfının tekelinde olup L(tinceden başka dil kullanılmıyordu. Anadilde edebiyat alanında ne yazılmışsa, yalnızca soylularla ilgiliydi, ya da yalnızca soylular sınıfına ilişkin düşünce ve duyguları dile getiriyordu. Mimari ve heykel yalnızca kilise yapımı ya da süslemesinde başyapıtlar ortaya koymuştur." (Pirenne,175) Bu oluşumun nede niyle ilintili olarak DUBY'nin açıklaması şöyledir: "Gerçekten de bireylerin ve grupların karşılıklı konumlarından ötürü hissettikleri duygu ve duygunun emrettiği davranışlar, ekonomik konumların gerçekliği tarafından hemen belirlenmemekte; bu gerçeklik karşısında oluşturdukları ve her zaman aslına sadık olmayan, ama her zaman zihinsel temsillerin karmaşık bir bölümünün oyunlarıyla azalan bir imge tarafından belirlenmektedir." (Duby,208)

Ondördüncü Yüzyılı ekonomide, kültürel evrimde dinsel süreklilik bağlamında kopukluk ("Hristiyanlık artık bir halk dini haline gelmiş ve bununla eşzamanlı olarak çok sayıda değer ve imgenin kilise dışına taşması olgusu meydana gelmiştir." (Duby,218) (dönemi olarak nitelendirilen Duby, bu kopukluk yıllarını bir içe kapanma, endişe ve gerileme dönemi olarak değil, Ortaçağ feodal yapısının bir takım etmenler sonucu çatırdamaya başladığı bir dönem olarak nitelendirmenin daha anlamlı olduğunu öne sürer. (Duby,218-220) İktisadi açıdan varolan toprak kapasitesinin sınırlarına varılmış olması, artık tarımda verimlilik için yeni pahalı üretim teknik ve yöntemlerinin kullanılmasını gerektirmesi, nüfustaki azalma, Avrupa'yı kasıp kavuran Veba Salgını (1347-1351), acımasız Yüzyıl savaşıları (1337-1453), alt tabakaların hoşnutsuzluğu, zanaatkar ve köylü ayaklanmaları, dinsel sapkınlıklar, mezhep kavgaları gibi nedenler biraraya gelerek bu tür kopuşları sonuçlamıştır. Uluşallık bu dönemde başlamıştır. XIV.yüzyılın "bütün Avrupa'da bir dönüşüm dönemi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bir bakıma bu yüzyıl modern yaşamın ilk biçimlerinin ortaya çıktığı yüzyıldır." (Timuçin, 235).

Avrupa'nın kargaşa içinde olduğu XIV. yüzyılın ilk yarısında (1320'lerde) gelişmeye başlayan **Ars Nova** akımı her ülke koşullarına göre farklı zamanlarda, farklı özellikler göstererek varolur. Artık mutlak yönetimlerin dönemi kapanmaya yüz tutmuş, demokrasi oluşumları ivme kazanmış, daha sonra tüm Avrupa'ya yayılacak yeni düzen, yeni düşünce oluşumlarıyla birlikte varolmuştur. "Bundan sonra sanatsal ve düşünsel yaratılarda, geleneklerin toparlanıp derlenerek küçük eklemelerle yeniden üretilmesi reddedilmeye başlar. Artık modern çağa yaklaşmaya başladığını sezinen sanatçı ve düşünce adamları daha özgür yaratım biçimleri aramaya başladılar. Müzikte de besteciler bu yeni oluşuma **Ars Nova** yani Yeni Sanat adını verdiler." (Kayhan, 47) **Ars Nova** yapıtlarında geleneksel yapı bozulmuş, yetkin yeni tarzlar oluşmuştur. Aynı dönemde dindışı müzik kilise müziğinin yapısının içine iyice girmiş, müziğin kimi bölümleri hem sözselsel hem müziksel alanda laik bir yapıyla kurulmuştur. "Tüm çalışmalarıyla birlikte **Ars Nova**'yı evrensel uzanımlı ilk kültürel hareketlilik" olarak nitelendiren Kayhan'a göre "dini formların dışında gerçek insanın yeniden keşfinin başladığı bu akımla artık Rönesans kendini tümüyle yaratmaya başlamıştır. Bundan sonra gelen XV.yüzyıl evrensel değerlerin üretimiyle birlikte müzikte de modernizmin ilk örneklerinin olduğu dönemdir." (Kayhan, 48)

Ortaçağın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Yaklaşık bin yıl süren Hristiyan Ortaçağ Devleti, etkinliğini yitirerek parçalanmaya başlamıştır. Kentler, kentsoylular, değişim ekonomisi koşulları ekonomide yeni gelişmelere yol açmıştır. Kilise hem iktisadi olarak zayıflar, hem gücünü ve etkinliğini yitirir; Papa 1378'de düşürülür. Feodalizmin derebeylik sisteminin çatlakları genişler. Kentsoylu orta sınıfın varlığı, yaşam biçimi, dünya görüşü laik bir eğitimi ve yaşam biçimini sonuçlar. Tüm bu

sancılı değişimler sonucu Batı ve Orta Avrupa Ortaçağ kültürü temel yapıda değişiklikler gösterir. (Say, 1997, 95) Yaşanan dönüşümler sanatı ve müziği de etkileyerek Rönesans'a daha yakın duran yeni akımlara, başka formlara yol açarlar. Genel olarak söyleyecek olursak, Ortaçağ müzik tarihi, tek sesli kilise müziğinin çok sesli bir yapıya evrilmesinin ve onun içinden din dışı uzanımların filizlenerek serpilmesinin öyküsüdür.

Ortaçağ insanın gözünde zıtlıklar, uzlaşmaz karşıtlıklar, ancak ölümle aşılabilir. Ölüm eşitlik duygusu yaratan tek seçenektir. Alternatif bir hayat düşü kurma zemini olmadığından, değişmezlik ilkesine bağlı olan hayat ölüme dönük olarak yaşanır. Çünkü "egemen-bağımlı ilişkisinde egemenlik iyice tek yanlı olduğunda, bağımlı konumundaki insan ya da insanlar hayatı silkinip atamadıkları bir boyunduruk gibi yaşamaya başladıklarını iyice hissettiklerinde 'ölüm tutkusu' ya da 'ölümle özdeşleşme' tek yanıt olmaktadır reel hayatın karşısında." (Oskey, 1991, 5/85)

Yaşamla ölümün, aydınlıkla karanlığın uzlaşmaz karşıtlıklar biçiminde yaşandığı Ortaçağ'ın bu katı düzeninde hayat ve aydınlık safında şekillenecektir tarihin akışı; yeni çağın ışıltısı, ikinci bir Ortaçağ belirene dek yayılacaktır tüm zamanlara ve günümüz insanına da uzanıp örnek oluşturacaktır. Bu ikili sarmal, ta ki insanlık daha eşit ve özgür olduğu, doğal bir uyum, birlik ve bütünlük içinde yaşayacağı koşulları oluşturana dek, böyle bir yaşamı hak edinceye dek sürecektir.

Toplumdaki çelişme ve çatışmaları içeren, bunların bilincine varılmasını kolaylaştıran gelişkin bir müzik söylemi de yaşadığımız ikinci Ortaçağ'dan çıkmak için "yabancılaşmadan yabancılaşmış" bir toplum biçiminin oluşumuna kendi diliyle katkıda bulunmak zorundadır.

KAYNAKLAR

Akyürek, Engin, **Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Felsefe ve Sanat**, 1.b., İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1994.

Ana Britannica, Cilt 13,20,24,25, İstanbul, 1994.

Duby, Georges, **Ortaçağ İnsanları ve Kültürü**, Çev.Mehmet Ali Kılıçbay, 1.b., Ankara: İmge Kitabevi, Mayıs 1990.

Gombrich, H.Ernest, **Genç Okurlar için Kısa Bir Dünya Tarihi**, Çev.Ahmet Mumcu, İstanbul İnkıl(p Kitabevi, 1997.

Huberman, Leo, **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, Çev.Murat Belge, 5.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

İlyasoğlu, Evin, **Zaman İçinde Müzik: Başlangıcından Günümüze Örneklerle Batı Müziğinin Evrimi**, 2.b., İstanbul: YKY, Mart 1995.

Kayhan, Aslı, "IX-XIV.Yüzyıl Kilise Müziği ve Dindışı Müziğin Gelişimi", **Toplumbilim:Müzik Özel Sayısı**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.

- McNeil, H. William, **Dünya Tarihi**, Çev. Al(eddin Şenel, 3. b., Ankara: İmge Kitabevi, 1994.
- Mimaroğlu, İlhan, **Müzik Tarihi**, 3. b., İstanbul: Varlık Yayınları, 1987.
- Oskay, Ünsal, "Ortaçağ Nasıl Yaşandı-5", **Hürriyet Gösteri**, Sayı: 129-133, (Ağustos 1991-Aralık 1991)
- Oskay, Ünsal, **Müzik ve Yabancılaşma**, 2. b., İstanbul: Der Yayınları, 1995.
- Pirenne, Henri, **Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması**, Çev. Şadan Karadeniz, 3. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, 2. b., Ankara: İmge Kitabevi, Kasım 1992.
- Say, Ahmet, **Müzik Tarihi**, 3. b., Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 1997.
- Say, Ahmet, **Müzik Ansiklopedisi 1-4**, Ankara: Sanem Matbaası, 1985.
- Selanik, Cavidan, **Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni**, Ankara: Doruk Yayıncılık, 1996.
- Sözer, Vural, **Müzik: Ansiklopedik Sözlük**, 4. b., İstanbul: Remzi Kitabevi, Mart 1996.
- Timuçin, Afşar, **Düşünce Tarihi**, İstanbul: BDS Yayınları, 1992.